

Het stelsel van accountantsverklaringen herzien?

Prof. J. H. Blokdijk

Inleiding

Begin september jl. zijn de leden van het Nederlands Instituut van Registeraccountants (NivRA) verblijd met een brief van hun voorzitter over twee onderwerpen:

- de herziening van het verklaringenstelsel, en
- aan controle verwante opdrachten.

De brief mondt uit in de aankondiging van een voorstel enkele bepalingen over de accountantsverklaring uit de Gedrags- en Beroepsregels Registeraccountants te schrappen. Dit voorstel wordt besproken in paragraaf 1 van dit artikel.

Met betrekking tot het eerste onderwerp was bij de brief gevoegd een Ontwerp-Richtlijn voor de Accountantscontrole, getiteld: 'Strekking en bewoording van de accountantsverklaring', verder aangeduid als: Ontwerp-Richtlijn 5.03 (NivRA, 1989). Voorts deelde de voorzitter mede dat de regeling die in Ontwerp-Richtlijn 5.03 wordt voorgesteld, is 'geïnspireerd' door een studierapport 'Speurwerk naar keurmerk' (NivRA, 1988), waarover méér in paragraaf 2 van dit artikel.

De herziening van het verklaringenstelsel leidt in het kort tot de volgende wijzigingen:

- a Ten aanzien van de goedkeurende verklaring:
 - De invoering van de mogelijkheid, en soms van de verplichting, aan de goedkeurende verklaring een toelichtende alinea toe te voegen, en wel in situaties waarin de verantwoording belangrijke onzekerheden omvat.
 - De invoering van een verwijzing naar de toe-

gepaste controlegrondslagen en naar de wettelijke bepalingen die op de verantwoording van toepassing zijn.

- b Ten aanzien van het voorbehoud in de verklaring:
 - De omzetting van de goedkeurende verklaring onder voorbehoud in een verklaring met voorbehoud zonder goedkeurende strekking.
- c Ten aanzien van de verklaring van oordeelonthouding:
 - Het vervallen van de mededeling dat het onderzoek geen tekortkomingen aan het licht heeft gebracht.
- d Ten aanzien van het gebruik van mededelingen van anderen:
 - Het verbod tot verwijzing naar dergelijke mededelingen, tenzij als motivering van een andere dan een goedkeurende verklaring.

Deze wijzigingen worden besproken in de paragrafen 3 tot en met 6 van dit artikel.

Verder waren twee ontwerp-richtlijnen meegezonden met betrekking tot het tweede onderwerp, de aan controle verwante opdrachten. Deze ontwerp-richtlijnen zijn getiteld:

- Algemeen kader met betrekking tot controle en daaraan verwante opdrachten.
- Beoordeling van jaarrekeningen.

Zij worden besproken in paragraaf 7 van dit artikel.

Prof. J.H. Blokdijk
 Registeraccountant, lid van de maatschap KPMG
 Klynveld Kraayenhof & Co. Hoogleraar
 Accountantsopleiding aan de Vrije Universiteit,
 Amsterdam. Lid van het College voor
 Beroepsvraagstukken van het NivRA.

Ten slotte bevatte de zending een ontwerp-ter-discussie met de titel: 'De registeraccountant in zijn controlerende functie – Verkenning en Verklaring'.

Dit is een aangepaste versie van de in 1986 uitgebrachte NlvRA-brochure "De Accountantsverklaring – Tekst en Uitleg", die was bedoeld ter voorlichting van degenen die regelmatig in aanraking komen met dienstverlening door accountants. Waarom een dergelijke voorlichtende brochure thans eerst onderwerp van discussie met de leden van het NlvRA zou moeten zijn, blijft onduidelijk.

1 De bepalingen in de Gedrags- en Beroepsregels Registeraccountants (GBR)

In eerder genoemd schrijven van de voorzitter van het NlvRA wordt voorgesteld de bepalingen in de GBR over de strekking en de bewoording van accountantsverklaringen te schrappen, dat wil zeggen te vervangen door één simpele bepaling: 'Het bestuur stelt nadere regelen vast met betrekking tot de bewoording van verklaringen'.

De betekenis van dit voorstel moet niet worden onderschat. De status van de GBR is die van een verordening van een publiekrechtelijk lichaam; deze regels worden vastgesteld door de ledenvergadering van het NlvRA en behoeven de instemming van de minister van Economische Zaken, waarna zij in de Nederlandse Staatscourant worden gepubliceerd. De 'nadere regelen' die het bestuur van het NlvRA vaststelt, krijgen in dit geval de vorm van een Richtlijn voor de Accountantscontrole; deze worden in ontwerp voorgelegd aan de leden, die daarop schriftelijk commentaar kunnen leveren. Anders dan bij een debat in de ledenvergadering, is het de leden daarbij niet goed mogelijk kennis te nemen van de commentaren van andere leden. Ook kunnen er geen amendementen worden ingediend waarover moet worden gestemd. De procedure is dus omringd met aanzienlijk minder waarborgen dan een wijziging van de GBR.

Voor vele onderwerpen zijn de waarborgen bij een richtlijn zeker toereikend, maar voor bepalingen over de strekking en de bewoording van de accountantsverklaring is het bestuursvoorstel

revolutionair. In alle regelen die Nederlandse accountants zich sedert het ontstaan van een beroepsorganisatie hebben gesteld, komen bepalingen over de verklaring voor; zij zijn altijd door een ledenvergadering vastgesteld. Bij de vaststelling van de GBR in 1973 is ook nimmer de suggestie gedaan om de desbetreffende bepalingen uit het reglement weg te laten.

In zijn boek 'De GBR verklaard' noemt Frielink drie functies van beroepsregels (Frielink, 1974; pagina 17 en volgende). Eén daarvan is: 'verduidelijking voor het maatschappelijk verkeer van wat mag worden verwacht van een als accountant optredende registeraccountant'.

Onder de bepalingen die vooral deze functie hebben, rangschikt hij artikel 14 lid 4 GBR, dat luidt:

'Een stuk dat is afgegeven door of namens een registeraccountant en dat een niet door of mede door hem afgelegde verantwoording bevat, wordt geacht een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud in te houden, tenzij het tegendeel blijkt door gebruik van een der in het eerste tot en met derde lid van dit artikel en in artikel 6 voorgescreven bewoordingen, dan wel het equivalent daarvan in de taal waarin het stuk, respectievelijk de verklaring, is gesteld'.

De bedoelde leden van artikel 14 schrijven bewoordingen voor voor de goedkeurende verklaring onder voorbehoud, voor de afkeurende verklaring en voor de verklaring van oordeelonthouding; artikel 6 geeft bewoordingen voor het geval dat de verantwoording niet is gecontroleerd.

Door dit samenstel van bepalingen wordt de bewijslast voor een beperking in de betekenis van het afgeven van een verantwoording en van enige mededeling daarbij, op de accountant gelegd. Ik meen dat de daarmee beoogde bescherming van derden in het maatschappelijk verkeer volledig gerechtvaardigd is. Met Frielink acht ik het dan ook volstrekt logisch deze bepalingen op te nemen in de voor het publiek meest toegankelijke uiting van de beroepsorganisatie.

Weliswaar komen soortgelijke bepalingen ook voor in de onlangs gepubliceerde Ontwerp-Richtlijn 5.03, maar zij worden nu dus overgeheveld

van een publiekrechtelijke verordening naar een voor derden nauwelijks toegankelijke bundeling van richtlijnen voor accountants. In een tijd waarin accountants zich voortdurend zorgen maken over hun imago in de maatschappij, is dit een onverklaarbare maatregel!

Handhaving van artikel 14 lid 4 GBR brengt uiteraard met zich mee dat eerder bedoelde bepalingen over de bewoordingen van de verschillende verklaringen in de GBR moeten blijven. Dat dwingt weer tot handhaving van de bepalingen over de betekenis, de strekking van die verschillende verklaringen (artikel 12 lid 2 en artikel 13 GBR). Deze bepalingen zullen wel moeten worden gewijzigd, maar zij zijn onmisbaar in de publiekrechtelijke verordening. Zij moeten worden omringd met de best denkbare waarborgen, ook voor accountants. Op de reden voor het voorstel van de NlvRA-voorzitter kom ik in dit artikel nog terug.

2 Het studierapport 'Speurwerk naar keurmerk'

Alvorens enkele van de aan de leden voorgelegde voorstellen te bespreken, wijd ik enige beschouwingen aan het studierapport 'Speurwerk naar keurmerk' (NlvRA, 1988), opgesteld door de Werkgroep Herziening Verklaringenstelsel, hierna aangeduid als de Werkgroep.

Ontbreken van argumenten

Deze werkgroep stelt een aantal wijzigingen in het verklaringenstelsel voor. Deze zijn op zichzelf, althans ten dele, zeker waardevol; op een aantal elementen kom ik nog terug. Na lezing van deze voorstellen valt echter te constateren dat zij niet of nauwelijks zijn gemotiveerd. De Werkgroep legt uit, neemt standpunten in, maar beargumenteert die niet inhoudelijk; op vele plaatsen vertelt de Werkgroep wel hoe de zaken internationaal en in sommige andere landen zijn geregeld, maar formuleert dan zonder argumentatie een besluit. De leden van het NlvRA zijn beslist anders gewend; tot dusverre zijn voor voorstellen of aanbevelingen altijd uitgebreid de beweegredenen geëtaleerd; te noemen zijn de Toelichting op het ontwerp voor de GBR (NlvRA, 1973), de Menings-

uitingen 1 en 5 (NlvRA, juli 1977 respectievelijk maart 1983), GBR-Interpretatie 10 (NlvRA, juli 1986) en de Bestuursaanbeveling over de tekst van de goedkeurende verklaring bij de jaarrekening (NlvRA, november 1983).

Het studierapport maakt in het geheel niet duidelijk waarom bepaalde argumenten niet meer valide zouden zijn, hetgeen in een studierapport toch wel mocht worden verwacht.

De vermoedelijke reden staat vermeld in de brief van de voorzitter van het NlvRA: men heeft eigenlijk niets anders gewild dan het overnemen van de regels die de International Federation of Accountants (IFAC) heeft neergelegd in de IFAC-APC Auditing Guidelines 13 (The Auditor's Report on Financial Statements, IFAC, juli 1983) en 23 (Going Concern, IFAC, maart 1986). Dit wordt in het studierapport echter nergens gezegd! Op die richtlijnen is in het verleden door het NlvRA de nodige kritiek geleverd, maar die wordt nu opzij gezet. De duidelijkheid in ons eigen Nederlandse maatschappelijk verkeer wordt ondergeschikt gemaakt aan de internationale harmonisatie. Harmonisatie is op zichzelf een loffelijk streven, te meer daar het NlvRA zekere verplichtingen jegens de IFAC heeft. Het behoort echter niet het enige doel te zijn; het uiteindelijke doel blijft: duidelijkheid in het maatschappelijk verkeer.

Uit een overzicht in het studierapport (bijlage 5) valt op te maken dat het met die internationale harmonisatie helemaal niet zo'n vaart loopt; kennelijk heeft men lokaal vaak andere prioriteiten, hetgeen in beginsel niet onbegrijpelijk is. De strekking van de NlvRA-voorstellen is dus: Nederland weer eens gidsland te maken, met als bijkomend voordeel dat er dan ook niets meer behoeft te worden gemotiveerd!

Als de reden voor het schrappen van de bepalingen over de strekking en de bewoording van accountantsverklaringen uit de GBR geeft de voorzitter van het NlvRA: een doelmatiger aanpassing aan "gewijzigde omstandigheden". Bedoeld lijkt te zijn: bij wijziging van de uitspraken van de IFAC kunnen onze regels dan veel sneller worden aangepast. Naar mijn mening moet onze eigen Nederlandse verantwoordelijkheid meer gewicht houden.

Kritiekloze weergave van kritiek

Mijn grootste bezwaar tegen het studierapport betreft echter het hoofdstuk 2.3, getiteld 'Algemeen geuite bezwaren tegen het huidige verklaringenstelsel'.

In de eerste plaats wordt nergens gezegd wie die bezwaren geuit hebben: accountants of gebruikers? De enige bron die wordt genoemd is een rapport van het Limperg Instituut uit 1987, getiteld 'Opvattingen over accountants'; dit doet vermoeden dat bedoelde bezwaren afkomstig zijn van gebruikers van verklaringen. Het studierapport suggereert echter dat deze gebruikers inzicht zouden hebben in ons verklaringenstelsel, terwijl zij vrijwel nooit iets méér gezien hebben dan de teksten van (uiteraard meestal goedkeurende) accountantsverklaringen! En dan is het verschil met buitenlandse verklaringenstelsels nauwelijks waarneembaar.

Voorts wordt de aloude klaagzang aangeheven dat het beroep het onderscheid tussen verklaringen en andere mededelingen van de accountant niet voldoende duidelijk heeft gemaakt aan derden. Waarom zou het beroep die derden daarmee echter lastig moeten vallen? Het is immers een puur 'wetstechnisch' onderscheid, dat dient om de draagwijdte van een aantal bepalingen in de GBR af te bakenen. Wat mij betreft mag boven iedere mededeling van een accountant 'verklaring' staan: als een gebruiker moeilijkheden met een dergelijke mededeling heeft, kunnen de tuchtcolleges wel uitmaken of er sprake is geweest van een verklaring in de zin van de GBR. Ook wordt gepleit voor de codificatie van de inhoud van het begrip 'getrouw beeld' – alsof die niet al lang gaande is! Onmiddellijk daarop volgt echter een pleidooi om het begrip te mogen gebruiken voor allerlei andere zaken, tot en met 'subsidies, kartelregelingen en dergelijke'. Dat zou echter het begrip 'getrouw beeld' synoniem maken met 'goed', en daarvoor is het archaïsch woordgebruik niet nodig. Vergeten is dat het gaat om het begrip 'getrouw beeld van vermogen en resultaat', volgens Titel 9 BW 2.

Een wel zeer weinig realistische redenering volgt de Werkgroep bij de weergave van een bezwaar tegen de afkeurende verklaring. De beroepsrege-

ling schrijft voor dat in een afkeurende verklaring de aard en de betekenis van de bedenkingen moeten worden aangegeven (artikel 14 lid 2 GBR), zodat deze de gebruiker duidelijk moeten zijn. Maar doordat het begrip 'getrouw beeld' niet eenduidig is, is de afkeurende verklaring, aldus de Werkgroep, 'minder duidelijk dan zij wellicht op het eerste gezicht lijkt'. De accountant die om duidelijke redenen afkeurt, krijgt dus de schuld van het feit dat het economisch leven zo slordig is opgezet dat het opstellen van een jaarrekening niet gelijk staat aan het maken van een algebra-opgave, doch subjectieve oordelen vereist. Als dit laatste niet het geval zou zijn, viel er ook niets te codificeren!

Dan wordt zonder kritiek de conclusie uit eerder genoemd rapport van het Limperg Instituut overgenomen dat een zin die in bepaalde situaties aan de verklaring van oordeelonthouding wordt toegevoegd, te veel vertrouwen wekt; die zin luidt: 'Ons onderzoek heeft echter geen tekortkomingen aan het licht gebracht'.

Nu blijkt uit genoemd rapport dat de oordeelonthouding bij gebruikers grote achterdocht wekt: 78% concludeert dat de organisatie van de gecontroleerde onderneming verbetering behoeft, terwijl in de hun voorgelegde tekst van de accountantsverklaring staat dat dit niet economisch verantwoord mogelijk is. Ook stelt 65% dat een oordeelonthouding negatief zou meewegen bij een beslissing een relatie aan te gaan met bedoelde onderneming. Naar mijn smaak ondersteunen de resultaten van het onderzoek de conclusie van het Limperg Instituut niet.

Zoals gezegd, neemt het studierapport die conclusie over, maar vervolgt dan met de klacht dat de oordeelonthouding de indruk wekt dat de controle tot niets heeft geleid en dus geen nut heeft gehad. Nu is de eerder geciteerde slotzin van de verklaring van oordeelonthouding bedoeld om aan dit bezwaar tegemoet te komen.

De weergegeven kritiek is onlogisch en tegenstrijdig: als de accountant zijn bevindingen expliciet weergeeft, wekt hij te veel vertrouwen; doet hij dit niet, dan wekt hij te weinig vertrouwen! Ik meen dan ook dat de kritiek op de slotzin geen hout snijdt.

Op genoemd hoofdstuk 2.3 van het studierapport valt nog veel meer af te dingen, doch dit zou het bestek van dit artikel te buiten gaan. Ergerlijk is evenwel dat alle – vaak gezochte en deels tegenstrijdige – kritiek onweersproken, en zelfs onbesproken blijft. Het minste dat verwacht had mogen worden is, dat de Werkgroep na de lancering van haar voorstellen zou hebben nagegaan in hoeverre aan deze – kennelijk gerechtvaardigd geachte – kritiek tegemoet gekomen is, maar ook dat is achterwege gebleven.

Het studierapport 'Speurwerk naar keurmerk' is zeer onbevredigend; het gebruik als bron van "inspiratie" voor de herziening van het verklaringstelsel is dan ook niet goed te begrijpen.

3 De goedkeurende verklaring

De voorstellen die aan de leden zijn voorgelegd, bevatten geen nieuws ten aanzien van de strekking van de goedkeurende verklaring. De strekking blijft dat de verantwoording voldoet aan de daaraan te stellen eisen, hetgeen ook moeilijk anders voor te stellen zou zijn.

Toch worden er ten aanzien van de goedkeurende verklaring twee stelselwijzigingen voorgesteld, terwijl ook in de bewoording van de goedkeurende verklaring bij de jaarrekening veranderingen worden beoogd.

Stelselwijzigingen

De meest beklemtoonde stelselwijziging is dat de verklaring met voorbehoud niet langer als een variant van de goedkeurende verklaring wordt aangemerkt. Hieraan wordt in de volgende paragraaf van dit artikel nadere aandacht besteed.

De andere stelselwijziging is dat bij onzekerheden met betrekking tot de verantwoording altijd een goedkeurende verklaring wordt gegeven, althans indien deze onzekerheden toereikend zijn uiteengezet in de verantwoording (Ontwerp-Richtlijn 5.03, al. 3.1).

Onzekerheden met betrekking tot de verantwoording vloeien voort uit onzekerheid omtrent in de verantwoording begrepen gegevens: op het moment van de afgifte van de verklaring is door de gecontroleerde en dus ook door de accountant,

niet voldoende zekerheid te verkrijgen over de financiële gevolgen van voordien plaatsgevonden hebbende gebeurtenissen die de gecontroleerde huishouding raken of van situaties waarin deze is beland (zie Meningsuiting 5, al. 2; NlvRA, maart 1983). Het begrip "onzekerheden met betrekking tot de verantwoording" bestaat al enige tijd, en wordt dus niet – zoals de voorzitter in zijn brief stelt – nieuw ingevoerd.

Aan de goedkeurende verklaring mag voortaan in een dergelijke situatie wel een toelichtende alinea worden toegevoegd. Deze alinea, die internationaal bekend staat als, 'emphasis of matter', dient dan aan het einde van de verklaring te staan, dus na het (goedkeurend) oordeel.

In het verleden is door de Nederlandse beroeps-genoten ernstig bezwaar gemaakt tegen 'emphasis of matter'. Toen deze in het ontwerp voor Meningsuiting 5 (Ontwerp ter Discussie 13, al. 3.6; NlvRA, 1981) door het NlvRA werd voorgesteld, werd deze gedachte in de reacties van de leden vrijwel unaniem afgewezen (Blokdijs, 1983, blz. 459-460). In de definitieve Meningsuiting 5 is dan ook gesteld dat mededelingen die geen vervolg hebben in het oordeel, verwarrend werken en dus achterwege dienen te blijven. Een tussenalinea mag uitsluitend dienen voor de motivering van een ander dan een onvoorwaardelijk goedkeurend oordeel zonder voorbehoud (zie Meningsuiting 5, al. 3.4).

Het loslaten van dit standpunt wordt in het studierapport niet gemotiveerd. Wel wordt de 'emphasis of matter' nu niet meer vóór, maar na het oordeel geplaatst. Of dit voldoende is om de gevreesde verwarring te voorkomen, zal nog moeten blijken.

Een toelichtende alinea wordt verplicht in situaties van ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit, omtrent het voortbestaan van de gecontroleerde onderneming.

Tot dusverre wordt in een dergelijke situatie een voorwaardelijke goedkeurende verklaring afgegeven (Meningsuiting 1; NlvRA, juli 1977). Uit de tekst van deze verklaring blijkt dat de jaarrekening, en dus de verklaring, hun betekenis verliezen indien de gecontroleerde huishouding in liquidatie gaat of geraakt. Uit de thans voorgestelde tekst blijkt het voorwaardelijk karakter van

het oordeel niet; de duidelijkheid is hier geofferd aan de internationale harmonisatie. Dit betreurt ik, omdat de voorwaardelijke verklaring, die toch altijd de aandacht trekt, in Nederland weinig kritiek heeft ontmoet.

Tekstwijzigingen

Ten aanzien van de bewoording van de goedkeurende verklaring worden twee belangrijke voorstellen gedaan: de toevoeging van een verwijzing naar de toegepaste controlegrondslagen en van een verwijzing naar de op de verantwoording toepasselijke wettelijke bepalingen.

De verwijzing naar de toegepaste controlegrondslagen, de mededeling in de verklaring dat het onderzoek is verricht in overeenstemming met algemeen aanvaarde controlegrondslagen, is in Nederland zeer omstreden. Die strijd brandde los toen de IFAC deze verwijzing verplicht stelde in het discussie-ontwerp Exposure Draft 12, 'The Auditor's Report on Financial Statements' (IFAC, 1982). Het NivRA reageerde afwijzend, met als fundamenteel argument dat de accountant altijd een deugdelijke grondslag voor zijn verklaring moet hebben. Die is op verschillende manieren te verkrijgen, maar de wijze waarop de accountant een deugdelijke grondslag bereikt, behoort geen betekenis voor het in de verklaring vervatte oordeel te hebben. De verwijzing naar de toegepaste controlestandaarden kan dus worden uitgelegd als een poging de verantwoordelijkheid van de accountant te beperken, aldus het NivRA (NivRA, december 1982).

Deze reactie was geheel tegen de zin van Prof. Drs. G. G. M. Bak, de toenmalige NivRA-gedelegeerde bij de desbetreffende commissie van de IFAC. Hij gaf daaraan ook uitdrukking in een artikel in *De Accountant* (Bak, 1983), en in een korte pennestrijd met Busio (Busio, 1983). De IFAC had zeer veel commentaar op het discussie-ontwerp ontvangen, en besloot een herzien discussie-ontwerp te publiceren (IFAC, januari 1983).

Aan de Nederlandse bezwaren was niet tegemoet gekomen en het NivRA handhaafde deze, in krachtige bewoordingen (NivRA, juni 1983). Echter vergeefs: het voorschrift verscheen ongewijzigd in de definitieve IFAC-APC Auditing Guideline 13 (IFAC, juli 1983).

In het studierapport 'Speurwerk naar keurmerk' wordt volledig voorbijgegaan aan het bovenstaande en zonder echte motivering de IFAC-richtlijn overgenomen. De IFAC motiveert de verwijzing naar de toegepaste controlegrondslagen met de mededeling dat 'the reader needs an assurance that the audit has been carried out in accordance with established standards or practices'. Met andere woorden: de controle heeft een keurmerk nodig. Maar zo'n keurmerk heeft pas waarde als het gegeven wordt door een ander dan de producent van het produkt!

Het accountantsberoep leeft zelfs van het als onafhankelijke deskundige keuren van de produkten van anderen: de jaarrekeningen van cliënten. Het eigen keurmerk in de verklaring heeft dus geen betekenis; het kan veeleer de indruk wekken dat men zich voor zijn verantwoordelijkheid verschuilt achter regels. Uiteraard is het mij bekend dat dit eigen keurmerk in het buitenland allang gebruikelijk is, maar ik ben ervan overtuigd dat dit over enige tientallen jaren zal worden beschouwd als een kinderziekte van het beroep. Voor een volwassene zijn kinderziekten gevaarlijk!

De tweede toevoeging aan de goedkeurende verklaring is een mededeling dat de jaarrekening 'ook overigens in overeenstemming is met de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening' (Ontwerp-Richtlijn 5.03, al. 4.4 en bijlage 2, 1.a). Naast het oordeel dat de jaarrekening een getrouw beeld van vermogen en resultaat geeft, wordt nu dus een tweede oordeel gegeven. Dit is in overeenstemming met het Engelse gebruik, doch niet met de IFAC-richtlijn en evenmin met de aanbeveling in het studierapport. In beide wordt het Amerikaanse gebruik gevolgd: 'a true and fair view in accordance with generally accepted accounting principles'. Dit is *één geclausuleerd* oordeel: de jaarrekening geeft een getrouw beeld omdat aangenomen mag worden dat algemeen aanvaarde verslaggevingsbeginselen tot een getrouw beeld leiden. De thans voorgestelde tekst komt neer op het geven van *twee ongeclausuleerde* oordelen: een getrouw beeld en (ook overigens) in overeenstemming met de wet.

Dit voorstel is in overeenstemming met de NivRA-

reacties op het tweede discussie-ontwerp van de IFAC (NIVRA, juni 1983), waarmee ik gaarne instem.

4 De verklaring met voorbehoud

De voorstellen met betrekking tot de verklaring met voorbehoud zullen veel aandacht van accountants trekken. Zij houden in dat een verklaring met voorbehoud gegeven zal worden indien bedenkingen van *materieel* belang tegen de verantwoording bestaan, en/of indien na de controle onzekerheden van *materieel* belang zijn blijven bestaan. Indien de bedenkingen of onzekerheden echter van *fundamenteel* belang zijn, mag de verklaring met voorbehoud niet worden gegeven (Ontwerp-Richtlijn 5.03, al. 3.2.).

De verklaring met voorbehoud zou reglementair niet langer als een goedkeurende verklaring worden aangemerkt; evenmin bevat het voorstel een bepaling dat een voorbehoud aan de goedkeurende strekking van de verklaring niet *wezenlijk* afbreuk mag doen. Thans bestaan deze bepalingen wel (artikel 13 lid 2 GBR). Deze wijzigingen worden voorgesteld als revolutionair. Het is echter waarschijnlijk dat de gebruikers van verklaringen er niets van zullen merken: de tekst van een verklaring onder voorbehoud was tot dusverre slechts te interpreteren als een goedkeuring-met-een-afbreukpost, en dat verandert niet. Menig accountant hecht echter veel betekenis aan het vervallen van de bepaling dat een voorbehoud de goedkeurende strekking niet *wezenlijk* mag aantasten. In een eerder artikel in dit blad (Blokdijs, 1986) heb ik er evenwel al op gewezen, dat het woord 'wezenlijk' in de praktijk veel te breed is geïnterpreteerd; ook belangrijke, materiële onzekerheden of bedenkingen werden hieronder begrepen geacht. Daardoor komt een verklaring onder voorbehoud in Nederland nauwelijks voor. Menig auteur heeft bij het refereren aan bedoelde bepaling het woord 'wezenlijk' zelfs weggelaten en ook het studierapport maakt zich daaraan schuldig (alinea 3.1). Naar mijn mening was de *tekst* van artikel 13 lid 2 GBR correct, doch deugde de gangbare *exegese* niet!

De revolutionaire wijziging komt dus neer op de vervanging van het woord 'wezenlijk' door het

woord 'fundamenteel'. De voorzitter van het NIVRA presenteert dit in zijn meergenoemde brief als 'de invoering van de begrippen materieel en fundamenteel belang'. Uit het voorgaande moge blijken dat hier niets nieuws wordt ingevoerd, al bevatten de GBR dan geen equivalent voor "materieel".

De exegese wordt overigens opnieuw bedreigd, en wel door de mededeling van de voorzitter dat de verklaring met voorbehoud een verklaring "zonder goedkeurende strekking" is. Zoals gezegd laat de tekst van een dergelijke verklaring zich slechts lezen als een goedkeuring-met-een-afbreukpost; de strekking is dus: goedkeurend behalve.... Door genoemde mededeling kan dus opnieuw een verwrongen uitleg van de verklaring met voorbehoud ontstaan.

In mijn eerder genoemde artikel (Blokdijs, 1986) heb ik bepleit het voorbehoud slechts toe te staan indien de draagwijdte van dat voorbehoud duidelijk kan worden omschreven, hetgeen ik slechts mogelijk achtte indien de gebruiker van een verantwoording door het voorbehoud in staat wordt gesteld de verantwoording als het ware voor zichzelf te corrigeren. Dit pleidooi heeft geen succes gehad: Ontwerp-Richtlijn 5.03 verlangt slechts dat de draagwijdte *zo mogelijk* blijkt (al. 3.2). Het zal dus kunnen voorkomen dat de gebruiker de betekenis van de afbreukpost op de goedkeuring niet kan inschatten, hetgeen vooral bij onzekerheid over de *volledigheid* van de verantwoording te verwachten is. Dit lijkt de duidelijkheid van het accountantsoordeel niet te bevorderen. Overigens is mij gebleken dat mijn vorenstaand voorstel ruimte laat voor de interpretatie dat het voorbehoud *altijd* toepasbaar zou moeten zijn indien de draagwijdte duidelijk is aan te geven. Dat zou niet juist zijn: als een bedenking van *fundamentele* aard is (bijvoorbeeld een grote winst moet een groot verlies zijn), is een afkeurende verklaring geboden, ook al is de betekenis van de bedenking perfect te kwantificeren.

5 De oordeelonthouding

Blijkens de brief van de voorzitter van het NIVRA aan de leden is één van de beweegredenen voor

de herziening van het verklaringenstelsel geweest: het terugdringen van de oordeelonthouding. Het is ongewenst, zo verklaart de voorzitter, dat verklaringen van oordeelonthouding in continuïteit worden gegeven. Nu kan het bij herhaling geven van oordeelonthoudingen uiteraard niet worden verboden: het is onverdedigbaar in een bepaalde situatie een daarbij passende verklaring te geven en deze een jaar later in exact dezelfde situatie te weigeren. Oordeelonthoudingen in continuïteit komen vooral voor bij ondernemingen met een betrekkelijk geringe omvang, waardoor de interne organisatie *niet op economisch verantwoorde wijze* zodanig kan worden ingericht dat door accountantscontrole de vereiste zekerheid kan worden verkregen. In de nieuwe terminologie van de voorstellen: er is een fundamentele onzekerheid met betrekking tot de controle. Deze onzekerheid heeft vaak alleen betrekking op de volledigheid van de verantwoorde omzet.

Meestal heeft de ondernemingsleiding zelf *wel* voldoende zekerheid omtrent de verantwoording en wel door dagelijks oogtoezicht en soortgelijke maatregelen die de accountant nu eenmaal niet kan herhalen. De accountantsverklaring dient dan als het ware voor de ondernemingsleiding als afronding van haar (interne) controle.

In dergelijk 'bonafide' situaties kan tot dusverre aan de verklaring van oordeelonthouding een reeds eerder in dit artikel geciteerde zin worden toegevoegd, die luidt: 'Ons onderzoek heeft echter geen tekortkomingen in deze jaarrekening aan het licht gebracht'. (Meningsuiting 5, al. 4.8) In andere situaties wordt toevoeging van deze slotzin ontraden, bijvoorbeeld indien de interne organisatie *wel* op economisch verantwoorde wijze zodanig is in te richten dat de accountant voldoende zekerheid kan krijgen, maar de daartoe benodigde reorganisatie niet is voltooid (Meningsuiting 5, al. 4.9), en indien de interne organisatie onzekerheid laat op verschillende, niet samenhangende posten in de jaarrekening (Meningsuiting 5, al. 4.10).

In de voorgelegde voorstellen 'vervalt' bovenstaande slotzin, die in de vakliteratuur wordt aangeduid als 'negative assurance'. De keuze van het woord 'vervalt' is passend: de 'negative assurance' wordt niet verboden. Dat zou ook niet kun-

nen, want de accountant kan zich een deugdelijke grondslag voor die mededeling verwerven, en waarom zou hij deze dan niet expliciet mogen doen? In de tekstvoorbeelden die in een bijlage bij Ontwerp-Richtlijn 5.03 zijn gegeven, ontbreekt bij de verklaring van oordeelonthouding de gewraakte slotzin, maar dat behoeft niemand te weerhouden deze toch aan zijn verklaring toe te voegen; immers, de GBR eisen in artikel 11 duidelijkheid in de verklaring. De voorstellen geven echter een alternatief voor de oordeelonthouding in continuïteit: de omzetting van de controle-opdracht in een beoordelingsopdracht. Dit onderwerp komt in paragraaf 7 aan de orde; dan zal ook een ander gebrek in de logica van de voorstellen blijken.

6 Verwijzingen naar mededelingen van anderen

De voorstellen behelzen een verbod om in de verklaring te verwijzen naar mededelingen van andere openbare accountants en van andere deskundigen, tenzij die verwijzing noodzakelijk is ter motivering van een verklaring die niet volledig goedkeurend is.

Dit verbod is zeer gewenst om duidelijkheid te scheppen in het maatschappelijk verkeer; immers, een dergelijke verwijzing die kennelijk *geen* invloed heeft op het goedkeurend oordeel is in wezen hoogst onduidelijk: wat is de betekenis dan *wel*? Met dit verbod geneest het beroep van een kinderziekte.

De mogelijkheid tot verwijzing naar de verklaring van een andere openbare accountant is tot dusverre in de GBR verankerd in artikel 15 lid 3. Aangezien de rest van artikel 15 GBR een verkeersregeling tussen accountants bevat, behoeft dit artikel niet meer in de publiekrechtelijke verordening gehandhaafd te blijven. De mogelijkheid tot verwijzing naar een mededeling van een andere deskundige wordt tot nu toe geboden in art. 16 GBR. Ook dit artikel zal dus terecht vervallen.

7 Aan controle verwante opdrachten

Het tweede onderwerp in de brief van de NIVRA-voorzitter betreft aan controle verwante opdrach-

ten. Als zodanig worden drie mogelijke vormen van dienstverlening geïntroduceerd, te weten:

- beoordeling van financiële informatie;
- samenstelling van financiële informatie;
- overeengekomen specifieke werkzaamheden.

De overeenkomsten en verschillen van deze diensten met de controle van financiële informatie worden weergegeven in de Ontwerp-Richtlijn 'Algemeen kader met betrekking tot controle en daaraan verwante opdrachten', hierna aangeduid als: 'Algemeen kader'. Daarnaast is een ontwerp-richtlijn uitgebracht over de beoordeling van jaarrekeningen.

Beoordeling van jaarrekeningen

Ongenuanceerd gezegd, omvat beoordeling van een jaarrekening: controle minus toepassing van verificatiemaatregelen. Aan de nuances ga ik thans voorbij. Van belang is vooral de mededeling die op grond van de beoordeling zou moeten worden gegeven. Deze geeft als oordeel: 'Op grond van deze beoordeling is ons echter niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de bijgaande jaarrekening geen getrouw beeld geeft van (enzovoort)'. Afgezien van een grotere mate van wolligheid is deze zin nauwelijks te onderscheiden van de gewraakte slotzin van de verklaring van oordeelonthouding, de 'negative assurance'! Die zou moeten 'vervallen', terwijl bij controle dit oordeel toch op een méér deugdelijke grondslag stoelt dan bij beoordeling! Dit is niet logisch, maar wel in overeenstemming met de IFAC-richtlijnen.

Zeker indien aan de oordeelonthouding de mededeling kan worden toegevoegd dat het onderzoek geen tekortkomingen in de jaarrekening aan het licht heeft gebracht, is de controle met een oordeelonthouding een beter, maar duurder produkt dan de beoordeling. Juist door die duurte zou men kunnen vrezen voor marktverlies, en wel aan de accountants-administratieconsulenten, die thans goede sier trachten te maken met hun zogenaamd 'rapport van bevindingen'. Maar wat belet een registeraccountant om aan zijn oordeelonthouding een uitgebreid rapport van bevindingen toe te voegen?

Ik acht het niet gepast registeraccountants te bewegen hun dienstverlening te beperken.

Wel ben ik van mening dat de beoordeling een passende oplossing biedt voor het geven van adequate zekerheid bij tussentijdse financiële berichtgeving van ter beurze genoteerde ondernemingen, zoals de brief van de voorzitter van het NlvRA ook aangeeft. Dit onderwerp wordt echter in de ontwerp-richtlijn niet behandeld.

Samenstellen van jaarrekeningen

Voor het samenstellen van jaarrekeningen is nog geen ontwerp-richtlijn uitgegeven; deze is wel in het vooruitzicht gesteld. Blijkens de eerder genoemde Ontwerp-Richtlijn 'Algemeen kader' verschaft de accountant *geen* zekerheid (al. 4); toch kunnen gebruikers van de samengestelde jaarrekening *enig* vertrouwen ontleen aan de betrokkenheid van de accountant (al. 11). Dit laatste is dan een griezelig vooruitzicht; een niet te verwaarlozen deel van de tuchtrechtspraak betreft ongecontroleerde informatie! Nog afgezien van eventuele tuchtrechtelijke consequenties meen ik dat registeraccountants zich niet moeten inlaten met het verlenen van diensten waarbij geen zekerheid wordt gegeven. Het geven van zekerheid is de kern en de bestaansgrond van hun vak! Als registeraccountants zich wensen bezig te houden met het samenstellen van jaarrekeningen, zou dat naar mijn mening nooit zonder opdracht tot beoordeling behoren te gebeuren.

Zeer opvallend is voorts dat de voorzitter van het NlvRA met geen woord rept over het feit dat het bestuur vorig jaar reeds een aanbeveling over opdrachten tot het samenstellen van een jaarrekening heeft gepubliceerd (NlvRA, februari 1988). Daarin staat: 'De accountant moet dan ook een onderzoek instellen naar de deugdelijkheid van de hem verstrekte informatie'. (al. 3.3) Een belangwekkende vraag is: gaat dit verder dan een beoordeling? Zo ja, waarom zou dan geen zekerheid gegeven kunnen worden? Het stelsel van aan controle verwante opdrachten is nog niet erg duidelijk.

Overeengekomen specifieke werkzaamheden

Ook voor overeengekomen specifieke werkzaamheden is nog geen ontwerp-richtlijn gepubliceerd.

In de Ontwerp-Richtlijn 'Algemeen kader' wordt hierover gezegd (al. 10): 'Bij een opdracht tot het verrichten van specifieke werkzaamheden wordt de accountant gevraagd specifieke werkzaamheden uit te voeren die tegemoet komen aan specifieke informatiebehoeften van de opdrachtgever.'

Bij menig accountant zal deze tekst het vermoeden doen postvatten dat deze nieuwe term een moderne vermomming is voor een oud begrip in de Nederlandse accountancy-literatuur, namelijk de 'fragmentarische controle'. In de Ontwerp-Richtlijn 'Algemeen kader' wordt namelijk aandacht besteed aan een probleem, en wel dat derden, 'die zich niet bewust zijn van de redenen voor de werkzaamheden, wellicht de resultaten onjuist kunnen interpreteren' (al. 10). Dit is ook door Limperg (1932/1933) als bezwaar tegen de fragmentarische controle ingebracht. Het is alleen op te lossen door een strikte beperking van de kring waarin de bevindingen van de accountant worden verspreid. Deze beperking denkt men te bereiken door de opdrachtgever voor te schrijven toestemming tot verdere verspreiding aan de accountant te vragen. De vraag is of dit een realistische oplossing zal blijken te zijn.

Overigens is mij gebleken dat de Amerikaanse pendant van de overeengekomen specifieke werkzaamheden, de 'agreed-upon procedures', wel als voertuig wordt gehanteerd voor de controle van de zogenaamde consolidatiestaten van deelnemingen van niet-Amerikaanse moedermaatschappijen. Deze keuze wordt dan gemaakt omdat die consolidatiestaten vaak niet worden opgesteld op basis van Amerikaanse waarderingsgrondslagen, maar volgens de normen van het thuisland van de moedermaatschappij. In Nederland is dit voertuig hiervoor echter overbodig; het Nederlandse verklaringenstelsel heeft betrekking op verantwoordingen in het algemeen, dus niet alleen op jaarrekeningen. Bij consolidatiestaten wordt dan ook een verklaring in de zin van de GBR afgegeven, welke is gericht op de

specifiek gestelde eis: de bruikbaarheid voor consolidatiedoeleinden.

Conclusie

Uit het vorenstaande moge blijken dat de voorstellen deels wel, deels niet mijn instemming hebben. Ik betreur het voorts in hoge mate dat de besproken voorstellen leiden tot een drastische breuk met het verleden, *zonder dat deze wordt gemotiveerd*. Nogmaals: uiteenzettingen, vergelijkende studies en klakkeloos gereproduceerde commentaren van derden vormen nog geen beweegredenen. Ook lijkt de logica van de voorstellen soms ver te zoeken.

Mijn voornaamste kritiek is echter dat niet primair en niet bewust is gestreefd naar een poging tot oplossing van de vraagstukken die accountants hier in het maatschappelijk verkeer ontmoeten, namelijk: de kennelijk als onduidelijk ervaren (teksten van) accountantsverklaringen. In plaats daarvan heeft de internationale harmonisatie voorop gestaan. De beroepsorganisatie lijkt te zijn opgehouden met denken en heft nu de Internationale aan!

Literatuur

- Bak, G. G. M., IFAC-voorstel, uniforme tekst voor accountantsverklaring, *De Accountant*, januari 1983.
- Blokdijk, J. H., Meningsuiting 5, minder onzekerheid bij onzekerheid, *De Accountant*, april 1983.
- Blokdijk, J. H., Het stelsel van accountantsverklaringen, *MAB*, oktober 1986.
- Busio, C. M. P., Invoering van een geclausuleerde verklaring bij de jaarrekening; Met een reactie van G. G. M. Bak en een naschrift van C. M. P. Busio, *De Accountant*, mei 1983.
- Frielink, A. B., *De GBR verklaard*, Kosmos, Amsterdam, 1974.
- International Federation of Accountants (IFAC), Exposure Draft 12, The Auditor's Report on Financial Statements, *De Accountant*, februari 1982.
- IFAC, Re-exposure Draft 12, The Auditor's Report on Financial Statements, *De Accountant*, januari 1983.
- IFAC, -APC Auditing Guideline 13, The Auditor's Report on Financial Statements, juli 1983 (opgenomen in *RADAR 3/CO 2-APC 13*, NivRA).
- IFAC-APC Auditing Guideline 23, Going Concern, maart 1986 (opgenomen in *RADAR 3/CO 2-APC 23*, NivRA).
- Limperg, jr., Th., De functie van de accountant en de leer van het gewekte vertrouwen, *MAB 1932/1933* (opgenomen in *Vijftig jaar MAB*, Muusses, Purmerend, 1974).

Nederlands Instituut van Registeraccountants (NivRA), Ontwerp van Verordening houdende Gedrags- en Beroepsregels Registeraccountants (GBR) – bijlage bij de Nederlandse Staatscourant nr. 145 van 30 juli 1973 (opgenomen in Van R.B.R. tot GBR, NivRA, 1975).

NivRA, Meningsuiting 1, De inhoud van de accountantsverklaring bij de jaarrekening van ondernemingen met continuïteitsproblemen, juli 1977 (opgenomen in RADAR 1/MU 1, NivRA).

NivRA, Ontwerp ter discussie 13, Accountantsverklaringen bij jaarrekeningen in situaties van onzekerheid. NivRA, 1981.

NivRA, Uit de NivRA-reactie op IFAC Exposure Draft 12, The Auditor's Report on Financial Statements, *De Accountant*, december 1982.

NivRA, Meningsuiting 5, Accountantsverklaring bij jaarrekeningen in situaties van onzekerheid, maart 1983 (opgenomen in RADAR 1/MU 5, NivRA).

NivRA, NivRA-commentaar op internationale controle-ontwerpen, *De Accountant*, juni 1983.

NivRA, De tekst van de goedkeurende verklaring bij de jaarrekening, november 1983 (opgenomen in RADAR 5/DO 20, NivRA).

NivRA, Interpretatie 10, Bewoordingen van de goedkeurende accountantsverklaring bij andere verantwoordingen dan bedoeld in Titel 8 Boek 2 BW, juli 1986 (opgenomen in RADAR 4/GBR 20, NivRA).

NivRA, Werkzaamheden en rapportering in het kader van een opdracht tot het samenstellen van een jaarrekening, februari 1988 (opgenomen in RADAR 5/DO 21, NivRA).

NivRA, Speurwerk naar keurmerk, NivRA, 1988.

NivRA, Ontwerp-Richtlijn 5.03, Strekking en bewoording van de accountantsverklaring, september 1989 (opgenomen in RADAR Richtlijnen voor de Accountantscontrole RC 5.03, NivRA).

NivRA, Ontwerp-Richtlijn 0.01, Algemeen kader met betrekking tot controle en daaraan verwante opdrachten, september 1989 (opgenomen in RADAR Richtlijnen voor de Accountantscontrole RC 0.01, NivRA).

NivRA, Ontwerp-Richtlijn 6.04, Beoordeling van jaarrekeningen, september 1989 (opgenomen in RADAR Richtlijnen voor de Accountantscontrole RC 6.04, NivRA).

De beroeps-aansprakelijkheid van de Nederlandse registeraccountant

Drs. V. C. Veger

1 Inleiding

In vergelijking met een aantal jaren geleden wordt men in de beroepspraktijk van de accountant nu regelmatig en op grotere schaal geconfronteerd met beroepsaansprakelijkheid. In dit verband rijst de vraag op welke wijze de registeraccountant de aan de beroepsaansprakelijkheid verbonden risico's kan verminderen.

Hiertoe zal allereerst summier het begrip beroepsaansprakelijkheid worden toegelicht, waarna onderzocht wordt welke mogelijkheden tot risicovermindering er bestaan (naast preventie) en welke hiervan bij andere vrije beroepsbeoefenaren in Nederland en bij accountants in andere landen worden gehanteerd. Dit alles met het doel om hier een aanbeveling voor de Nederlandse accountants aan te ontleenen.

Het gaat er niet om voor de vrije beroepsbeoefenaar een bevoorrechte beschermde positie te creëren, doch eerder om de mogelijkheid van een gelijkwaardige behandeling te onderzoeken ten opzichte van risico's die anderen veelal al lang geleden hebben beperkt via allerlei beschermingsconstructies.

2 Aansprakelijkheid van de registeraccountant

In deze paragraaf zal nader op het begrip aan-

Drs. V. C. Veger, registeraccountant, studeerde bedrijfseconomie en accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Werkzaam bij Moret & Limperg, Amsterdam.